

כורש, אני אמרתי הוא יבנה ביתי ויקבץ את גלותי, והוא אומר³² מי בכם מכל עמו יהי ה' אלהיו עמו³³ ויעל.

הכוונה להם במאמר הזה שאמרו שהוא ית' קובל למשיח על כורש, לומר שלא היתה גאולה של כורש גאולה שלימה, ועוד גלות בכל נמשכת³⁴ שלא נתקבצו כולם רק מקצתם³⁵, וכמאמר כורש מי בכם מכל עמו³⁶, ולא יהיה הבנין שלם ולא תהיה הגאולה שלימה עד זמן המשיח³⁷ כי הוא יקבץ את הכל ויבנה את הבית בנין שלם מה שלא עשה כורש. ואמרו קובל אני לך על כורש, משל³⁸ שלא יגמר הענין על יד כורש רק על ידי מלך המשיח, וכאילו היה כורש ראוי לעשות כן ולא עשה ושישלים הוא מה שלא השלים כורש, ואולי אילו נזדרז³⁹ כורש וקיבץ את הכל ובנה הבית כתיקנו לא יגלו גלות שנייה ולא יחרב עוד הבית וכענין מאמרם⁴⁰ ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו מלך המשיח.

[יב, ב] במתניתא תנא בא גבריאל ועשה לה זנב.

כבר⁴¹ ידעת שכינו הכתובים בכל מקום גם בדברי חכמים ז"ל הראש לכל קצה חשוב שבדבר, והזנב לקצה הגרוע שבו, מפני שהראש האבר הראשון והחשוב שבכל בעלי חיים, והזנב הקצה האחרון שבמיני בעלי הזנב והחלש, ותשמישו מועט⁴², והוא אמרו⁴³ הוא יהיה לראש ואתה תהיה לזנב, ותרגמו⁴⁴ הוא יהא תקיף ואת תהא חלש⁴⁵, ואמרו⁴⁶ הוי זנב לאריות ואל תהא ראש לשועלים, ולתכלית החלש והבוז⁴⁷ אמר⁴⁸ שני

- 32 דה"ב לו כג.
- 33 כג' כ"מ. לפנינו חסר: יהי ה' אלהיו עמו.
- 34 כלומר, שעדיין גלות בכל נמשכת ולא עלו כל היהודים שבה, ולכן אין זו גאולה שלימה וגמורה.
- 35 עי' ספר הגאולה לרמב"ן (מהדו' שעוועל עמ' רעג-ד).
- 36 ראה רש"י כאן ד"ה מי בכם, שנראה שמפרש מה שקיבל עליו הקב"ה, שלא נשחלל הוא עצמו בדבר, וזה שלא כדברי רבינו.
- 37 י"ג: ימות המשיח.
- 38 י"ג: משל הוא.
- 39 י"ג: השלים, וי"ג: טרח.
- 40 סנהדרין צד א.
- 41 כל העניין הובא בשם רבינו בספר "מנות הלוי" לר' שלמה הלוי בן אלקבץ (וונציא שי"ח עמ' מד).
- 42 בספר מנות הלוי: שבמיני ב"ח הזנב, ותשמישו מעט וחלש.
- 43 דברים כח מד.
- 44 תרגום אונקלוס שם.
- 45 י"ג: והוא אמרו ואתה תהיה לראש והוא יהיה לזנב, ותרגמו: ואת תהי תקיף והוא יהא חלש. אך אין פסוק כזה, ובברכות (דברים שם יג) נאמר: ונתנך ה' לראש ולא לזנב, ובתרגום: ויתנינך ה' לתקיף ולא לחלש. ובאמת יש לתמוה על רבינו שהביא הפסוק שנאמר בקללות שהוא מאוחר, ולא הפסוק המוקדם שנאמר בברכות. ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' ס הביא הפסוק המוקדם: לראש ולא לזנב.
- 46 אבות ד טו.
- 47 כלומר, כשרצה לתאר דבר מאד חלוש ומבוזה, שאין יותר ממנו.
- 48 ישעיה ז ד.

[מח"ל 1234567]

[מח"ל 1234567]

זנבות האודים העשנים. והושאל עוד לכל דבר יולד באדם שאין צורך בו כיבולות⁴⁹ המתגדלות באדם ונעשות כיתרת⁵⁰. וכמאמרם בפרק עושין פסין⁵¹ ויבן ה' אלהים את הצלע⁵², רב ושמואל חד אמר פרצוף, וחד אמר זנב, ורצה בו⁵³ אבר שאין בו פרצוף ולא⁵⁴ צורך⁵⁵. וזאת נתילד עליה לענשה בשר⁵⁶ כיבולת גדולה⁵⁷ והוא לה דבר של כיעור ושל גנאי תחת יופי, והוא הזנב שאמרו כאן.

וכינו הדבר לגבריאל, כי הוא להם ז"ל בכל מקום המלאך הממונה על מידת הדין, וכאמרם ז"ל⁵⁸ בא גבריאל וחבטן, גבריאל להפוך את סדום⁵⁹, וכאלה רבים להם⁶⁰, ושמו גזור מגבורה⁶¹.

[מח"ל 1234567]

[יד, א] מן הרמתים צופים⁶² אדם שבא משני בני אדם⁶³ שעומדין ברומו של עולם, ומאן נינהו בני קרח, דכתיב⁶⁴ ובני קרח לא מתו, ותאנא⁶⁵ משום רבינו אמרו⁶⁶, מקום נתבצר להם בגיהנום וישבו⁶⁷ עליו.

דע כי מפני שגיהנום מקום ידוע לדיני העונש והצער כינו אותו ז"ל לכל דברי צער,

[מח"ל 1234567]

49 הכוונה ליבולות, והיא היבלת הנזכרת בויקרא כב כב, ובלשון חז"ל והראשונים הוא קרוי פעמים רבות: יבולת, ראה ערוך השלם ערך יבלת.

50 כן פי' בערוך ערך זנב: כל דבר שהוא יתר שאינו כמידת חבריו משתנה כמות שהוא ממה שהעולם נוהג קרוי זנב (ועי' ערוך השלם שם שבכמה כ"י של הערוך ליתא ושכנראה הוספה מאוחרת היא).

51 עירובין יח א.

52 בראשית ב כב.

53 דברי רבינו הובאו בפ"י עץ יוסף על עין יעקב בעירובין שם ובברכות סא א. וראה בשו"ת הרשב"א ח"ו ס"ס ס.

54 י"ג: ולא צורה ולא צורך.

55 כן פי' בערוך הנ"ל: כי בודאי הדבר מתברר כי לא אמר זנב ממש. עי' מהרש"א בסוגייתנו שהקשה על פי' הערוך שזנב האמור כאן אינו זנב ממש למה נדחק לפרש כן ואימא דזנב ממש עשה לה כבהמה וכמו שאמרו באדם הראשון. ולפלא שלא ראה המהרש"א סוף דברי הערוך שפי' גם זנב שנאמר באדם הראשון שאינו זנב ממש.

56 י"ג: חתיכת בשר.

57 כן פי' בערוך הנ"ל, ועי' מהרש"א הנ"ל בהע' 55.

58 סוטה יב ב.

59 ב"מ פו ב.

60 ראה ב"ב ער ב: עתיד גבריאל וכו', ובדברי רבינו להלן עמ' קב.

61 ראה רבינו בחיי בראשית ג כב: "אע"פ שהוא שר הגבורה". וראה עוד רמב"ן ורבינו בחיי שמות כג כ. ובתיקוני זוהר נה (פט א): גבריאל מסטרא דגבורה, וכן בזוהר ויחי רלה ב, וראה ספר מלאכי עליון בערכו ובהשמטות שם.

62 ש"א א א.

63 כג"י כ"מ. לפנינו אדם הבא מבני אדם, עי' דק"ס.

64 במדבר כו יא.

65 כג"י כ"מ. לפנינו: תנא, עי' דק"ס.

66 כג"י כ"ל בדק"ס אות פ, וכ"ה בסנהדרין קי א. לפנינו ליתא: "אמרו".

67 כג"י כ"מ וכ"ה בסנהדרין שם, לפנינו: ועמדו. עי' דק"ס.